

Samlaren

Tidskrift för

svensk litteraturvetenskaplig forskning

Årgång 123 2002

I distribution:

Swedish Science Press

Svenska Litteratursällskapet

REDAKTIONSKOMMITTÉ:

Göteborg: Stina Hansson, Lisbeth Larsson

Lund: Erik Hedling, Eva Hættner Aurelius, Per Rydén

Stockholm: Ingemar Algulin, Anders Cullhed, Boel Westin

Uppsala: Bengt Landgren, Torsten Pettersson, Johan Svedjedal

Redaktörer: Anna Williams (uppsatser) och Conny Svensson (recensioner)

Inlagans typografi: Anders Svedin

Utgiven med stöd av
Vetenskapsrådet

Bidrag till *Samlaren* insändes till Litteraturvetenskapliga institutionen, Slottet ing. A0, 752 37 Uppsala. Uppsatserna granskas av externa referenter. Ej beställda bidrag skall inlämnas i form av utskrift och efter antagning även på diskett i något av ordbehandlingsprogrammen Word for Windows eller Word Perfect. Sista inlämningsdatum för uppsatser till nästa årgång av *Samlaren* är 1 juni 2003 och för recensioner 1 september 2003.

Från och med denna årgång av *Samlaren* erhåller uppsatsförfattarna ett digitalt underlag för särtryck. Det består av uppsatsen i form av en pdf-fil, lagrad på en diskett.

Svenska Litteratursällskapet tackar de personer som under det senaste året ställt sig till förfogande som bedömare av inkomna manuskript.

ISBN 91-87666-20-0

ISSN 0348-6133

Printed in Sweden by
Elanders Gotab, Stockholm 2003

deras resultat kan finnas på den kanten. De akademiska drama- och teatervetarna trängs alltså både från universitetsväsendets och branschen- utbildningens håll, vilket är tragiskt eftersom de skulle kunna vara överbyggande i försöken att förstå en viktig konstart i samhället och dess medvetande. Gunnar Syrén är i den meningen en mycket hedervärd brobyggare och en person som försöker följa Brandells recept och uppmaning – skriv mer om dramatik!

Per Ringby

Lena Kåreland, *En sång för att leva bättre. Om Lennart Hellsings författarskap* (Skrifter utgivna av Svenska barnboksinstitutet 67). Rabén & Sjögren. Stockholm 2002.

Begäret efter orden och språket präglar den poetiska värld som Lennart Helsing snurrade igång i mitten av 1940-talet. Hans ordbyggen är välkända för generationer av läsare. De verbala konsterna inbjuder till en rad olika aktiviteter utöver den rena läsningen, till recitation, till sång och till olika typer av dans – många Helsingtexter är perfekta att rappa – men det handlar om mer än fonologi, rimteknik och rytmiska variationer. Bakom orden finns en allvarlig diktare, med moderna idéer om konsten att skriva för barn. Den teoretiska brandfacklan *Tankar om barnlitteraturen*, som Helsing skickade ut i offentligheten 1963 (den kom i nytryck 1999), ger bestämt besked om syften och ambitioner: barnboken ska lära barnet att behärska språket, den ska orientera den unga människan i tiden, samhället och rummet och, sist men inte minst, ska den aktivera livskänslan. Traditionernas tal om läsåldrar, estetisk fostran och klassiker hade Helsing inte mycket till övers för. Naturligtvis har han inte alltid hållit sig inom dessa riktlinjer i sitt växlingsrika författarskap, men de har tveklöst format bilden av honom som en fribrytare i modern svensk barnlitteratur.

Det är den bild av Helsing som Lena Kåreland utgår från i sin studie *En sång för att leva bättre. Om Lennart Hellsings författarskap*, en diktens apostel som låter ord och text bilda alianser med bild och sång, musik och rörelse. En tjänare av orden, för att travestera Harry Martinson, vars dikt om ”ordtjänarens plikter” Kåreland knyter an till i sitt avslutningskapitel. Men framför allt talar hon om Helsing som ”de

många rollernas man” och ser honom, liksom andra före henne, som en renässansmänniska placerad i vår tid. Utmanare, gränsöverskridare och kättare är bara några av epitet som passar in på författaren Helsing, en all-aktör kan man gott kalla honom. Han verkar ju inom olika fält och nöjer sig ingalunda med att utöva sina poetiska konster, han uppträder också som kritiker, översättare, introduktör, och som en ibland ganska eldfängd debattör. Han konfronterar orden med andra konstarter, han samarbetar med bildkonstnärer och musiker i syfte att bygga upp en konstnärlig syntes – allkonstverket i ny tappning – för barn. Han skriver om barnlitteratur och kastar ibland ut planer för forskningen i ämnet. I en brevväxling med Vivi Edström (se Edströms uppsats i vänboken *Först och sist Lennart Helsing*, 1989), slår han ett slag för utforskningen av den komiska litteraturen och under barnboksboomens 60-tal hörde Helsing till dem som uppvaldade regeringen om en professur i barn- och ungdomslitteratur. Den hellsingska ordkonsten är i sig självt ett givet objekt för forskning och den skriker faktiskt efter tolkningar och olika slag av analyser. Det har också gjorts en del sådana under årens lopp. Jag kan inte helt instämma i den forskningsbeskrivning som inleder boken, där Kåreland hävdar att det skrivits ”förvånansvärt litet” om Helsing med tanke på hans betydelse för barnlitteraturen (s. 7). Visst har det tidigare fattats mer inträngande analyser, och en större samlad studie har förvisso saknats, men efter Vivi Edströms uppsats om Helsing som lyriker, ”Tingen visar sitt innersta” (i antologin *Vällingsäck och sommarvind*, 1987), har Hellsings texter (och en del av hans andra aktiviteter) behandlats ur olika aspekter (t. ex. av Ulla Rhedin, Lars Bäckström, Björn Julén, Cecilia Huldt, Ulrika Reichenberg, Sonja Svensson, Stefan Mählqvist m. fl.). Självt är Kåreland heller ingen novis på området, med sig i bagaget har hon ett fylligt kapitel om Helsing som ”utmanare och ifrågasättare” från sin bok *Modernismen i barnkammaren* (1999) och dessutom en studie om litterära samband mellan Helsing och Carl Sandburg (2000). Detta finns förstås inarbetat i den nya boken: Sandburg är ett av huvudnumren i det kapitel som behandlar intertextualiteten och mångstämmigheten. Dessutom finns numera även Inger Nilssons doktorsavhandling om den ljudande Helsing, *Krakel Spektakel. Hör hur det låter!* att tillgå, den lades fram i början av

december 2001. (Den har Kåreland av naturliga skäl inte kunnat ta hänsyn till.)

Nu behöves hennes välmatade studie, den griper över praktiskt taget hela det barnlitterära författarskapet och kuggar in en del av poesin för vuxna, inte alls fronderas mot tidigare forskning eller för den delen motiveras av den. *En sång för att leva bättre* sjunger alldeles utmärkt på egen hand och skriver genom sin tematiska uppläggning fram bredden i den hellsingska textvärlden. Analyser av motiv, teman och berättarstrukturer varvas med kultursociologiska perspektiv och bakgrunder – det grundläggande syftet är, som det heter (s.12) att behandla de ”bärande linjerna” och ge en övergripande bild av författarskapet från debuten 1945 fram till sekelskiftet 2000. Det är alltså femtiofem år av olika litterära aktiviteter, som Kåreland tar sig an, med fokus på att lyfta fram de karaktäristiska dragen. Hon börjar med att slå fast spännvidden i författarskapet genom en diskussion av ”de många rollernas man”, går vidare med en nyttig översikt av författarskapet och analyserar sedan figurer, platser, berättande, intertextualitet och estetiska intentioner: ett kapitel behandlar allkonstverkets teori och praktik och tar bl. a. upp samarbetet med musikern och kompositören Knut Brodin, ett annat ägnas åt de sceniskt präglade inslagen, cirkusinfluenserna, och dansens och lekens roll i de textuella aktiviteterna. Som spårfinnare i det hellsingska landskapet är Kåreland trygg och uppfinningsrik i en lycklig blandning – man känner sig hemma och får nya infallsvinklar på en och samma gång. Det finns, som hon visar, mycket maskulinitet hos Helsing men den är naturligtvis inte alltid av det traditionella slaget, vilket t. ex. genusanalysen av de hellsingska köksinteriörerna (männen finns ofta i köket) visar. Ny teknik och olika typer av maskiner spelar också stor roll hos Helsing (han var ingenjör från början) och han skyr i stort sett de barnbokstraditionella hemmiljöerna. Han vitaliserar djur, frukter och grönsaker och sätter in dem i nya sammanhang, berömd är ju varitén med Peter Palsternack, Selma Selleri och Herr Gurka, och hans figurer är ofta i stark rörelse och fyllda av initiativ. Vi behöver bara tänka på Krakel Spektakel. Allt detta tar förstås Kåreland upp i sina analyser. Men hon lyfter också fram de vegetativa och mer rofyllda dragen i Hellsings texter, vilket kan konkretiseras genom exempelvis sniglar och sköldpaddor. Snigeln kan intressant

nog få rollen av en idealgestalt, menar Kåreland, eller som hon formulerar det, i bilden av snigeln förenas det rörliga och det stationära. Hon har också en fin känsla för de mindre tydliga delarna i författarskapet, för detaljer och sammanhang som kan ge nya aspekter på de annars välkända texterna. Hon ger gott om utrymme för de senare böckerna, vilket är en klar poäng – det är lätt att fastna i de analytiskt sett tacksamma 40- och 50-tals-texterna. Så blir bilderboken *Vitt. En historia från Kalmar län* ett av mest representativa exemplen på den ”platsens magi” som Helsing så gärna arbetar med, medan *Bananbok*, *BokBok* och *Kattbok* analyseras i kapitlet om de teatrala dragen och *Vinter-Haga* ställs samman med *Sjörövarbok* och *Kanaljen i seraljen* i kapitlet om allkonstverket.

Kåreland är skicklig i sin kartläggning av de kulturella, estetiska och sociologiska kontexterna (liksom i *Modernism*-boken är grundperspektivet kultursociologiskt i Bourdieus anda) och hon har klart gehör för den hellsingska sången i dess olika tonarter. Bit för bit syr hon ihop Hellsings lapptäcksartade författarskap och senare forskning kommer att kunna frossa i uppslag och välvalda citat. Vad jag då och då undrar över under läsningen är vilken idé som hon i grunden har om Hellsings samlade produktion, vad texterna säger oss och hur de förhåller sig till varandra. Att Helsing är mångdimensionell, att han älskar att provocera, att han vill utmana och ställa föreställningar över ända, att han intar olika roller, det vet vi sedan förut och Kåreland visar med en rad representativa exempel och analyser hur dessa drag kommer tillbaka och varieras inom författarskapet. Hon betonar gång på gång hans vilja att förnya den barnlitterära estetiken och hans sätt variera sina uttryck. Hans medvetna avståndstagande från äldre barnlitteratur har varit något av ”en röd tråd” i boken, står det t. ex. på ett ställe (s. 207), och det märks inte minst i kapitlet om det intertextuella. Det är inte ofta som Kåreland tänjer på ramarna, men jag tycker att hon alltför ivrigt söker inpränta bilden av Helsing som den Store Barnlitteräre Förnyaren – den svenska barnbokens stora galjonsfigur utnämns han faktiskt till (s. 53). Som få andra författare har Lennart Helsing tillfört barnlitteraturen nya uttrycksätt, står det vidare i slutet av boken (s. 273), men det kunde ju lika gärna sägas om Astrid Lindgren eller Tove Jansson på det nordiska området.

Att Kåreland så självklart och vackert placerar Lennart Hellsings författarskap i en orfisk tradition, en diktare som sjunger så att vi andra kan sjunga med, var och en efter sin förmåga, finns det däremot all anledning att varmt instämma i. Hennes genomlysning av Hellsings författarskap och hans betydelse för svensk barnlitteratur är både respektingivande och samvetsgrann. Det är något att glädjas över.

Boel Westin